

6. Тарас Шевченко. Гайдамаки. // Тарас Шевченко. Зібрання творів: У 6 т. — К., 2003. — Т. 1: Поезія 1837-1847. — С. 128-190.
7. Тарас Шевченко. Гайдамаки. // Тарас Шевченко. Зібрання творів: У 6 т. — К., 2003. — Т. 1: Поезія 1837-1847. — С. 450-512.
8. Тарас Шевченко. Послання (І мертвим, і живим, і ненарожденним землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнє посланіє) // Тарас Шевченко. Зібрання творів: У 6 т. — К., 2003. — Т. 1: Поезія 1837-1847. — С. 348-354.
9. Тарас Шевченко. Розрита могила. // Тарас Шевченко. Зібрання творів: У 6 т. — К., 2003. — Т. 1: Поезія 1837-1847. — С. 252-253.
10. Тарас Шевченко. Сон. // Тарас Шевченко. Зібрання творів: У 6 т. — К., 2003. — Т. 2: Поезія 1847-1861. — С. 39-43.
11. Тарас Шевченко. Тарасова ніч. // Тарас Шевченко. Зібрання творів: У 6 т. — К., 2003. — Т. 1: Поезія 1837-1847. — С. 85-88.

Олена Харитонova (Дніпропетровськ), старший науковий співробітник кафедри історіографії, джерелознавства та архівознавства Дніпропетровського національного університету, кандидат історичних наук

Значення вивчення технологічної обробки скла в культурно-хронологічному аспекті

В статті розглядається технологічна обробка скла пізньосередньовічно-ранньомодерного часу, на загал козацької доби, із залученням давньоруського матеріалу (X – XVIII ст.).

Традиції українського склоробства сягають сивої давнини, а за часів Київської Русі вони набули надзвичайного розвитку, однак після татаро-монгольської руйни виробництво скла занепало. У період з X до XIII ст. в давньоруському склі відбувалася послідовна заміна соди на поташ. Воно за своїм складом наближається до скла західноєвропейських «лісових гут», які протягом XIII – XIV ст. з теренів Німеччини і Богемії поширювалися на схід південними і північними схилами Татр. Вже у XIII ст. німці-колоністи з'явилися на Волині і в Галичині, тобто на західних українських землях відбулася зустріч двох традицій виробництва скла: римсько-візантійської і середньовічної західноєвропейської [6, 32].

На відміну від давньоруського скляного посуду, тонкого вишуканого за формами й оздобленням, виробу XIII – XIV ст. грубуваті, товстостінні, примітивні. У XIII ст. відбулася зміна складу скломаси. Свинцево-калієво-натрієве скло зникає, бо свинець і сода стали недоступними через порушення зв'язків із Візантією. Заміна свинцю і соди на поташ різко

погіршила якість скломаси, і тільки з удосконаленням процесу виготовлення поташу скло знову набуло чистоти і прозорості.

У XIV – XVI ст. скляна промисловість переміщується з міст на сільські території, де була наявна необхідна сировина: ліс, вода і кварцовий пісок. Замість колективних ремісничих майстерень з'являються невеликі підприємства мануфактурного типу – гуті. Найдавніші відомості про гуті маємо на західноукраїнських землях з XVI ст. у староствах: Белзькому, Городецькому, Любачівському (гуті в околицях Потелича).

Скло XIV – XV ст. забарвлене оксидами заліза і міді, містить пухирці й попіл і відрізняється від пізнішого «ординарного» або «зеленого» скла, яке варилося у багатьох гутах до XIX ст., сильною іризацією [19, 16]. Посилилися західноєвропейські впливи, відбулася зміна принципів формотворення. Готичні риси, що сформувалися на Заході, не могли засвоюватися в середовищі, яке вже мало достатньо сформовану, зорієнтовану на Схід і Візантію традицію. Щось подібне ми бачимо у венеційських склярів і взагалі у всьому італійському мистецтві, яке не сприйняло готичних принципів, а романські і візантійські традиції послідовно трансформувало в естетику Ренесансу. Наприкінці XV та в XVI ст. техніка виробництва скла в Україні, його якість удосконалюються. Українські майстри, зберігаючи давні місцеві традиції, сприймали і творчо використовували досягнення венеціанського і чеського скла. Стінки посуду стають тоншими, по відношенню до маси скла збільшується місткість посудин, поліпшуються його форми й оздоблення. Як і до цього, техніка ручного видування сполучається з ліпленням та витягуванням. Серед декоративних елементів найчастіше зустрічаємо гофровані стрічки та джгути. У художній обробці гарячого скла знаходять широке застосування шаблони для профільованих елементів, щипці з фігурними кінцями та інші інструменти й пристрої [20, 43]. Саме в цей час складаються особливості українського гутного скла.

Найпоширенішим матеріалом було «просте» скло, що називалось також «ординарним», «посполитим» або склом «зеленої води». Остання назва найбільш образно визначає цей гатунок не зовсім прозорого матеріалу з різними відтінками зеленого кольору. В масі, як правило, є більша чи менша кількість пухирців повітря, дрібні зерна піску та інших нерозплавлених матеріалів. Все це – дефекти, характерні для скла гутного виробництва. Вони завжди наявні, коли в скловарній печі немає достатньо високої температури і коли сировина не чиста. Ряд виробів з простого скла за якістю матеріалу дуже близькі до посуду часів Давньої Русі і XV – XVII ст. [18, 398], а це вказує на те, що стародавні прийоми готування звичайних скломас довший час не зазнавали докорінних змін. Скло «зеленої води» виготовлялося на гутах аж до середини XIX ст. і слугувало переважно матеріалом для виробництва тари спиртних напоїв. Але деякі зразки старого скляного посуду показують, що майстри не нехтували цим гатунком матеріалу і нерідко досягали справжньої вдачі. Вони добре вміли маскувати

вади матеріалу вдало знайденою формою виробу, варіюванням товщини, забарвленням, різним оздобленням, максимально використовували позитивні властивості скла. Цей матеріал не застосовувався лише у виробництві вікон, з білого скла, що вважалося привілеєм заможних людей [23, 52]. Великі вікна з білим склом іменували «красними» [15, 84 – 86, 112 – 114]. За свідченнями О. Шафонського, їх виробляли лише на кількох гутах Лівобережжя. Очевидно, це був прибутковий промисел, позаяк ним володіла переважно старшина (Розумовський, Дуніни-Борковські та ін.) [12, 28]. Іноді це скло називали «врамлевським», можливо, за прізвищем власника гуті чи винахідника. Загорнутий досередини край віконниці, так звана закраїна, був трохи ширшим, ніж у давньоруські часи. Майстри-оболонники виділилися в окремі професії в гуті і в містах, де відомі як «склярі», «болонники», «мембраністи». Отримуючи оболоні з гут, вони робили засклення вікон храмів, палаців і житла простих міщан. Виготовлялося віконне скло складним «халявним» способом. Гутник формував із скляної маси циліндр, так звану халяву, потім його розрізали по довжині, розм'якшували й формували шиби. Для виготовлення такої «халяви» гутникові доводилося стояти на високому помості із складувною трубкою в руках і методично розмахувати нею. Висота трубки із скляною масою, як зазначає В. Рожанківський, досягала 2 – 2,5 м [17, 94]. Зрозуміло, що сам гутник виготовити шибу не міг – у нього, як правило, було кілька помічників, які виконували роботу по розтягуванню, вирівнюванню скла. Скляні шиби в XVII – XVIII ст. широко використовувалися в побуті міщанами [15]. У будинках знаті у Львові вікна були засклені шибками значних розмірів.

Майже безбарвне, прозоре скло українські склороби вміли варити і до XVII ст., але особливого розвитку його виробництво досягло саме в цей час у зв'язку з масовим попитом на віконні шибки і зі зростанням вимог до їх якості. Відомий цілий ряд гут цього періоду, на яких варилося, крім ординарного, скло більш високого ґатунку. Мовою документів воно називалось «посереднє» скло, «поташне біле» скло або «скло білої води», іноді – «півкришталь» [17, 65]. Але безбарвність і прозорість, ці надзвичайно цінні якості скла «білої води», губились на товстостінних посудинах. Тому для виробів з білого скла характерні особливі форми, що мають переважно тонкі стінки і відзначаються м'якими лініями, відсутністю граней і гострих кутів. Зі скломаси, що містила значну кількість кальцію або свинцю, одержували найкоштовніші ґатунки скла, які навіть у товстостінних посудинах були досім прозорі та безколірні і мали гарний блиск. Це скло дуже подібне до мінералу гірського кришталю, завдяки чому й одержало назву кришталевого.

Починаючи з першої чверті XVIII ст., деякі більш розвинуті гуті, за прикладом російських склозаводів, стали виробляти кришталеве скло [7, 47]. Новий матеріал викликав переворот у галузі художнього скла. Граціозні і легкі форми вільновидувних виробів уже не відповідали специфіці кришталю. Його цінні властивості виявлялися багато краще на

товстостінних виробів, важкі форми і різкі прямолінійні обриси яких добре підходили для гранування і багатой різьбленої орнаменталії. Але для виробництва гранованого кришталю потрібне було додаткове устаткування, не завжди доступне гутам. Тому кришталю не дістав в Україні значного поширення [21, 75], але цінився він високо, зокрема привізний російський кришталю. Деякі українські гути, що не вміли виробляти кришталю, переплавляли кришталевий лом, одержуючи таким чином якісний матеріал для власних виробів (бите кришталеве скло приймали на переробку гути: Олександрійська, Воронівська, Долотенська, Лукавицька, Блешня та Ожинка) [16, 28].

Серед гутних виробів, принаймні серед тих, що збереглися, переважають різнокольорові предмети. Ця кольорова різноманітність, яка надає скляним речам привабливості і підвищує їх художню цінність, є ще однією з оригінальних рис гутного скла. Вивчаючи його колористичні особливості, можна виокремити три групи забарвлених скламас

До першої групи відносяться всі вироби з простого скла, забарвлення якого пояснюється недостатньо чистою сировиною. Тут зустрічається безліч відтінків зелених, синювато-зелених, жовтувато зелених, жовто-коричневих тонів – всі так звані пляшкові кольори. Переважно це небажане забарвлення, якого намагалися всіма засобами уникнути, але нерідко на ньому ґрунтувався певний художній задум [11]. Серед значної кількості скла доволіно зелених кольорів можна знайти дійсно гарні відтінки, що надають виробам художньої цінності. Іноді злегка приглушена сірим відтінком зелень робить колорит особливо витонченим. Часто жовто-коричневі кольори викликають захоплення золотистістю або гарячими бурштиновими відтінками. Для поліхромного розпису емаллями в локальних тонах зеленій колір дає чудове, спокійне тло.

Другу групу складає скло дуже ніжних, часом майже невлених відтінків різних кольорів. На кращих виробів видно, яких цікавих колористичних результатів досягли гутні склороби в процесі очищення скла від забруднень [3]. Здавна відомий прийом додавати в шихту невелику дозу окису марганцю, який знищує жовто-зелений колір скла, послугував вихідним моментом у приготуванні характерного для гутних виробів світло-фіалкового скла з різними відтінками аж до аметистово-рожевого. Застосовувалося також знебарвлювання скла іншими речовинами, що дозволяло досягти не менш гарних легких синюватих, жовтуватих та інших відтінків.

Третя група – це спеціально забарвлене скло. Важко сказати, коли після татарської навали відродилися в Україні давньоруські традиції виробництва різноколірного скла. Серед пам'яток XVI ст. не вдалося знайти кольорових виробів, але це зовсім не означає, що їх виробництво не існувало в той час. Перші згадки про кольорове скло після татарської навали знаходимо в згаданому описі подорожі патріарха Макарія до Росії у 1654 р. [18]. В цьому описі зазначено, що чужинців, які прибули до Умані, вразили великі гарні будівлі, які мали багато вікон з різнокольорових шибок. У музейних колекціях збереглися вироби XVIII – XIX ст. з синім забарвленням

скломаси. Зустрічається також темно-фіолетове скло, забарвлення якого іноді переходить у глибокий, майже чорний тон. Фарбування скла в червоні, жовті та інші кольори призводило в кустарних умовах гутного виробництва до певного забруднення тону і використовувалося для маскувння дефектів скломаси. Але і в цих випадках окремі вдалі суміші, серед яких привертають увагу насичені цегляно-червоні і вишневі кольори, збагачують палітру гутного скла.

В європейській склоробній техніці XVIII ст. в якості барвників використовувалося не більше десяти речовин. Ломоносов, використовуючи щонайменше 50 – 60 речовин, створив надзвичайно багату палітру кольорового скла, яку блискуче застосував у монументальних мозаїках. У своїй лабораторії Ломоносов навчив варінню кольорового скла учня, архітектора Петра Дружиніна, який, працюючи багато років на петербурзьких заводах, передавав свою майстерність іншим склоробам. Винаходи Ломоносова зумовили широкий розвиток техніки виробництва російського кольорового скла у другій половині XVIII ст.

Під впливом російського склоробства розвивається технологія фарбування скла на українських гутах [22, 98]. З'являється ряд гутних виробів красивого, не відомого раніше рубінового кольору. Цей ґатунок коштовного, фарбованого щирим золотом скла з'являється серед українських виробів XVIII ст. переважно у вигляді окремих вкраплень у безколірну масу. В другій половині XVIII ст. в Росії і Україні поширилося виробництво молочно-білого скла. Молочне скло в Росії та інших країнах оздоблювалося так, як подібна до нього порцеляна, тобто поліхромним емалевим розписом. Слід зауважити, що в Україні, де емалевий розпис здавна був поширений, молочне забарвлення скла стало самостійним засобом художнього оформлення виробів [11]. Воно відзначається багатою різноманітністю відтінків – синіх, блакитних або опалових – і подальшої колористичної обробки, звичайно, вже не потребує. У Московському державному історичному музеї зберігаються вироби українських гут другої половини XVIII ст. з молочно-білого скла. Це гладкі дзбанки, стримано оздоблені ліпними прикрасами, і лише на одному з них помітні сліди кількох мазків олійної. Цікаві зразки молочного скла до 1941 р. зберігаються у Кам'янець-Подільському краєзнавчому музеї: циліндрична аптекарська посудина зі скла блакитного відтінку, яка мала скромний напис, уміщений у щитовидному картуші, та два гранчасті каламарі і пісочниця молочного скла без розпису [10, 24].

У XVIII ст. вироби з одноколірного або безбарвного скла зафарбовувалися додатково в процесі видування, а саме включенням скломаси одного або кількох інших кольорів. Поширена тепер техніка кольорового накладного скла не була відомою на старих гутах – її заміняли інші, не менш цікаві і ефектні прийоми. Деякі з них сягають корінням у давньоруське склоробство [18, 378]. Найпростіший спосіб – це довільне накладання на гарячу заготовку скла крихт або крапель маси іншого кольору. Після подальшого видування на виробі з'являлися мальовничі

плями, вигляд яких гармоніював з формою виробу. Очевидний зв'язок цього прийому з прийомом виготовлення київських стінних плиток XI – XIII ст. [5]. Вищою майстерністю було вміння вкрапляти різноколірну скломасу за певним задумом. Наприклад, ніжки бокалів оздоблювалися іноді різноколірною крученою ниткою – філігранню. Специфічним для українських гутних виробів є включення кольорових мас «розводами». Розпечені нитки кольорового і молочно-білого скла витягували і навивали на заготовку скла, а потім «очісували» – розводили в один або обидва боки, – зовсім так само, як в стародавній Русі одержували відомі скобоподібні орнаменти на керамічних плитках і брязкальцях [23, 23]. У процесі видудання скобки вигиналися і утворювали характерний візерунок з кольорових смужок, які ритмічно повторюються на кулястих стінках начиння і підкреслюють його форму. Цим способом і в наш час деякі майстри прикрашають свої вироби. За зовнішню подібність прийомів обробки з прядінням вони називають такі вироби пряденими (або «шпінованими»).

У гутному склі XVII – XVIII ст. застосовувалися такі види орнаменталізації: пластичні ліпні оздоблення; розпис технікою емалі; розпис олійними фарбами; гранування; гравірування і позолота.

Первісне призначення ліпного скла на посуді було суто практичним, допоміжним у створенні вільновидувних виробів. Як і давньоруські вироби більш пізнього скляного начиння прикрашене товстими нитками скла, розтягнутими в гарячому стані гострим інструментом, подібно до «круглих дужок» на білгородських керамічних плитках [18, 398]. Деякі зразки такого посуду цього і пізнішого часу близькі за формами до керамічного, дерев'яного і металевих. Наприклад, масивний келих, товста ніжка якого знизу оповита нерозчленованим джгутом; флакон конічної форми з високою шийкою, знайдений у Києві; флакон світло-коричневого скла з тягнутою ручкою, оповитий по тулубу хвилястою стрічкою, на розширеній розеткоподібній ніжці. Знахідки фрагментів кольорових ниток, стержнів із сітчастим, досягнутим скручуванням гарячої заготовки орнаментом, для декорування в техніці венеційської нитки, теж були несподіваними. За даними В. Рожанківського, ця техніка, винайдена венеційськими майстрами на рубежі XVI – XVII ст., у середині XVII ст. застосовувалася майстрами гуті в Свіржі, розташованій заледве на відстані близько 15 – 20 км західніше Унева [17]. Декороване малюванням, кольоровими нитками, дублюванням кольоровими накладками скло складало лише незначний відсоток продукції гут, у яких вироблялося переважно скло просте, для щоденного вжитку.

З часом різними способами виліплені дно, підставка, ніжки, ручки тощо поступово стають елементами, яким не можна відмовити в декоративній значимості. На виробих розглядуваного періоду пластичні прикраси являють собою більш розвинуті і збагачені декоративні засоби, але поряд з ними зустрічаються й стародавні прийоми використання ліпного скла [14]. Кришталевий посуд вони прикрашали алмазною гранню і наліпками смужок з кольорового скла. Щоб повністю оцінити роль ліпного скла в

декоративному оформленні виробів, слід пригадати й кольорові вкраплення, які, по суті, є особливими прийомами ліплення, та ті приклади, де ліпне скло є самостійним засобом формування. Зазначимо, що з питанням про ліпні прикраси певною мірою пов'язується питання про клеймування виробів зі скла (наприклад, верхня частина штофа на плечі котрого знаходиться наліпне клеймо овальної форми з написом по колу – KRISTOF DIMITROWICZ . У центрі клейма – сердечко, з обох боків якого зображені голуби під короною і дві пальмові гілки з фондів НДІ археології та історії Придніпров'я Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.

Техніка «накладання» – найскладніша з усіх робіт: поверхня скляного виробу покривалася одним або кількома шарами скла різних кольорів. Розрізняють повне накладання і часткове. Таким чином скляні вироби могли декоруватися нитками, стрічками, колами, зірками, крапками, чотирикутниками тощо. Кольорові поєднання візерунків безмежні. Технікою часткового накладання досягалися різноманітні декоративні ефекти («акварельна пляма», «тональний перехід», накладання розмежоване та із зубчастими краями, кольорові скляні нитки, кольорова скляна крихта, печатки на склі тощо). Візерункове скло: мозаїчне, філігранне та міллефіорі («тисяча квітів») [21] виготовлялося шляхом попереднього складання і зварювання різноманітних заготовок із безколірного, кольорового та приглушеного скла. У поперечному перетині виробів із мозаїчного скла містяться повторення орнаментів – геометричних і фігурних (у вигляді квітів і розеток, тварин і птахів, літер, написів тощо). Таке скло використовують для декорування інших скляних виробів. Філігранне скло виготовляється шляхом повздовжнього накладання на виріб витих та фігурних скляних смужок. Особливий ефект досягається при використанні для смужок авантюринового скла. Окремим видом філігранного є сітчасте скло, в товщі якого міститься рівномірна сітка переважно білих приглушених, рідше кольорових ниток. Оздоблення виробів зі скла міллефіорі здійснюється шляхом вплавлення у зовнішню поверхню відколених дрібних пластинок, що утворюють візерунок із барвистих квіток.

Скло з оптичними ефектами отримувалося внаслідок застосування прийомів тихого видування, вальцювання, при нанесенні кольорових ниток, крихти на вальцьовані вироби тощо [9, 97]. Фактурне скло типу «кракле» нагадує візерунки морозу на віконному склі, але інколи утворюється тонка сіточка тріщинок на поверхні (нагадує «кракле» в кераміці). Скляні вироби інкрустувалися вставками із фарфору, срібла або міді. Ці прикраси могли бути у вигляді птахів, тварин, квітів, рельєфних портретів тощо. Декоративні покриття – це розпис виробів зі скла силікатними фарбами, оздоблення їх дорогоцінними металами, розчинами солей і люстрами, технікою іризації, дифузними барвниками тощо [4]. Однією з технік є іризація (від грецького «райдуга») – техніка обкурювання підігрітого скла парами солей олова, вісмуту, титану, внаслідок чого на поверхню скла осідає тонка райдужна плівка. Ефект іризації зумовлений інтерференцією світла. Аналогічного декору можна досягти нанесенням на скло люстрових

фарб. Декорування дорогоцінними металами відбувається шляхом нанесення на скло тонкої блискучої плівки золота або срібла. Зазначимо, що існували і механічні техніки декорування скляних виробів: шовково-трафаретний друк, декалькоманія, високий друк тощо.

Гранування і гравірування, істотно відрізняючись одне від одного, походять від одного й того ж технічного прийому – механічного знімання частини поверхні виробу. Цей прийом обробки скла, відомий в античному світі, зовсім занепав в середні віки і відновився лише у XVII ст. в Чехії [11]. Приблизно в цей самий час місцеві скляні вироби з різьбленою орнаментациєю з'являються в Україні і в Росії. В українському гутному склоробстві техніка гранування використовувалася переважно на ніжках бокалів. (наприклад, у такій техніці виготовлений західноукраїнський кришталевий гравірований й гранований бокал з філіграною ніжкою). Вироби, виготовлені з «півкристалю», кристалю або з переплавленого бою привізного кришталевого посуду, гранувались «ямками» і «ложками», тобто круглими і овальними заглибленнями [9, 84]. Позолочені оздоблення не закріплювались випалюванням і швидко стирались. Проте існувало також виробництво посуду, золоті і срібні прикраси на який наносилися в процесі видування і тому були значно тривкіші. Центром цього виробництва було Вільхівське староство на Поділлі. Часто позолочувалися заглиблення гравірованих орнаментів з наступним покриттям тонким захисним шаром скла. Деякі вироби оздоблювалися малюванням емаллю та позолотою (наприклад, гранована склянка з позолотою з фондів НДЛ археології та історії Придніпров'я Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара. Фрагменти зі слідами тривкого малювання білою емаллю і золотом свідчать, що ця оздоблювальна техніка була добре відома.

Таким чином, технічний рівень українського склоробства вже з XVII ст. відповідав рівню техніки скляного виробництва в інших європейських країнах, за винятком Венеції, а з XVII ст. – Чехії. На українських гутах варилося переважно просте, зеленувате скло, але виготовлялось також і кольорове. Виробництво ґрунтувалось виключно на ручній праці.

На місці поселень на землях козацтва знайдено багато фрагментів типового скляного посуду – штофів, фляг і дзбанків, барилець. Тому більш детально розглянемо знахідки гутного скла з найбільш інформативних та цікавих досліджень археологічних пам'яток цього часу: містечка Самарі – Новобородицької чи Богородицької фортеці [1; 8; 13], поселення в урочищі Попов мис поблизу селища Стара Ігринь, містечка Китайгород, Полтавської фортеці, Цареборисівської фортеці та Батурина – гетьманської столиці за часів Мазепи. Знахідки гутних скляних виробів представлені фрагментами основних функціонально-типологічних категорій: посудин для зберігання рідин та сиких речовин (кварти, штофи, напівштофи, пляшки, фляги, баклаги, глеки з ручкою, молочники, карафки, барильця, банки), столового посуду (склянки, стопки, кухлі з ручкою, кубки, чарки, келихи, бокали), посуду для індивідуального вжитку (тарілки, цукорниці, вази-

кошки для цукру, сільнички, перечниці), аптечного посуду, вікон, дрібних скляних виробів (чорнильниці, свічники, дзеркала, гало, прикраси, скляні вставки) [5]. Форми скляних виробів визначались їх призначенням, особливостями матеріалу і вільновидувної техніки. Вироби складували були зручними і гарними, прикрашались пластичним скляним оздобленням. Українське скло має в цілому самотні риси. Форми і прикраси виробів указують на зв'язок із стародавніми руськими традиціями; особливо яскраво це видно на характерних прикрасах ліпленим склом. Відзначаючи впливи на українське скло XVI – XVII ст. склярства Заходу, слід підкреслити, що вони мали другорядне значення й не були вирішальними. Майстрам-гутникам, які вийшли з народного середовища, належить заслуга збереження і розвитку спадщини давньоруського скла, його художньої і технічної культури.

Техніка виготовлення, матеріал, форми, декор виробів зі скла в процесі свого розвитку значною мірою залежали від пануючих у той чи інший час стилів культури: готики, ренесансу, бароко. Вплив готичного стилю (для гутного скла на українських землях – XIV – XV ст.) позначався на загал на формах скляного посуду, які стають циліндричними, догори витягнутими. Особливістю скляних виробів ренесансу (кінець XV – друга половина XVII ст.), окрім появи поряд з готичними циліндричними кулеподібних форм посуду, було те, що, з'являються клейма-печатки та клейма-герби. Стил ь бароко (XVII – XVIII ст.) привніс значні зміни до технології та техніки виробництва, у першу чергу це стосувалося декорування (пишність в оформленні, поява принципово нових технік декору).

Джерела та література

1. ІА НАНУ. – Ковальова І. Ф. Північно-степове Подніпров'я від доби бронзи по пізні середньовіччя: протистояння та взаємодія культур / І. Ф. Ковальова, В. М. Шалобудов, В. О. Векленко // Звіт про науково-дослідну роботу д/б тема № 01-033-03 (заключний). – Д.: Вид-во ДНУ, 2005.
2. Харитонова О. В. Скло козацьких пам'яток України XVII – XVIII ст.: джерелознавчий аспект. дис. канд. іст. наук : 07.00.06 / О. В. Харитонова. – Д., 2010.
3. Антонович Є. А. Декоративно-прикладне мистецтво / Є. А. Антонович, Р. В. Захарчук-Чугай, М. Є. Станкевич. – Львів, 1992.
4. Безбородов М. А. Передовые стекольные заводы первой половины XVIII века. Очерки по истории русского стеклоделия / М. А. Безбородов. – М., 1952.
5. Безбородов М. А. Стеклоделие в Древней Руси / М. А. Безбородов. – Минск, 1956.
6. Гошко Ю. Г. Промисли й торгівля в українських Карпатах XIV – XIX ст. / Ю. Г. Гошко. – К., 1991.
7. Кісь Я. П. Промисловість Львова у період феодалізму (XIII – XIX ст.) / Я. П. Кісь. – Львів, 1968.
8. Ковальова І. Ф. Свідчення міжнародної торгівлі козацької доби з Присамар'я / І. Ф. Ковальова // Археологічний літопис Лівобережної України. – Полтава. – 2/2002 – 1/2003. – С. 187 – 190.
9. Ланцетин Л. Г. Изготовление художественного стекла. / Л. Г. Ланцетин, М. Л. Нестеренко. – М.. 1972. – 304 с.

10. Мартинюк С. Давнє скло в Україні / С. Мартинюк // Скло України. – К., 2004.
11. Нариси з історії українського декоративно-прикладного мистецтва – Львів: Видавництво Львівського ун-ту, 1969.
12. Нестеренко О. О. Розвиток промисловості на Україні / О. О. Нестеренко – К., 1959, 1962. – ч. 1, ч. 2.
13. Перлини козацького Присамар'я: містечко Самарь та Богородицька фортеця / ред. І. Ф. Ковальова – Д., 2008. – 168 с.
14. Петрякова Ф. Українське гутне скло. / Ф. Петрякова – К., 1975. – 148 с.
15. Пляшко Л. А. Подорож до міста XVIII ст. / Л. А. Пляшко – Київ: Наукова думка, 1980.
16. Пономарев А. М. Промышленность Украины в XVIII веке. Начальные формы мануфактуры. / А. М. Пономарев. – Черновцы, 1968.
17. Рожанківський В. Ф. Українське гутне художнє скло. / В. Ф. Рожанківський – К, 1959. – 356 с.
18. Рыбаков Б. А. Ремесло Древней Руси / Б. А. Рыбаков – М., 1948.
19. Свешников М. Тайны стекла. / М. Свешников – М. – Л., 1946.
20. Січинський В. Нариси з історії української промисловості. / В. Січинський. – Львів, 1838.
21. Тищенко О. Р. Історія декоративно-прикладного мистецтва України (XIII – XVIII ст.) / О. Р. Тищенко – К., 1992.
22. Шелковников Б. А. Художественное стекло / Б. А. Шелковников. – Л., 1962.
23. Яніцкая М. М. Беларускае мастацкае шкло. (XVI – XVIII ст.) / М. М. Яніцкая. – Мінськ, 1977.

Станіслав Погоржельський (Київ), учень 9 класу спеціалізованої школи № 52, кандидат у дійсні члени МАН

Аналіз та класифікація шабел, знайдених під Берестечком

Всі ми знаємо, коли відбулася та що сталося під час Берестецької битви, проте ми маємо дуже малі відомості про спорядження та амуніцію тієї чи іншої сторони, а особливо про озброєння.

В цій праці автор хоче розповісти про шаблі, які використовувалися під час битви під Берестечком. Нюанс з холодною зброєю є найцікавішим та найсуттєвішим. В шляхті й узагалі в усій громадськості Речі Посполитої шабля вважалася атрибутом та повсякденною річчю кожного шляхтича.

Автор опише, які типи шабел були на озброєнні обох сторін, за даними на основі розкопок під Берестечком І.К. Свешнікова. Крім того, автор охарактеризує всі кроки, за якими створювалася реконструкція шаблі польського шляхтича, схожої на ті, що були розкопані І.К.Свешніковим на полі битви.

В роботі використовуються такі методи дослідження, як аналіз та систематизація джерел польських та українських істориків-зброєзнавців. Практичною частиною роботи є авторська реконструкція шаблі часів XVII ст. з урахуванням наукових джерел. Об'єктом даної роботи є шаблі періоду 1648–1654 років. Предметом – шаблі, знайдені І. К. Свешніковим на полі